

УДК 336.71:004.8

JEL C55, G21, G41, O33

DOI: <https://doi.org/10.32782/2617-5940.1.2026.8>**Наталія Добрянська**

доктор філософії,
начальник науково-організаційного відділу,
Державний податковий університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4348-0580>
E-mail: dobranskanatalia@gmail.com

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК ДРАЙВЕР ЗМІН ПОВЕДІНКИ УЧАСНИКІВ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН

Анотація. У статті подано всебічний аналіз впливу впровадження штучного інтелекту (ШІ) на фінансову поведінку учасників фінансових відносин зокрема та фінансову сферу загалом. ШІ розглядається як ключовий елемент структури цифрової економіки, що має важливе значення для розвитку глобальних інвестиційних ініціатив. Проаналізовано різні форми реалізації ШІ – від простих цифрових інструментів до складних систем, здатних до навчання та «мислення», що підкреслює його роль як значущого компонента цифрової економіки. ШІ охарактеризовано як комплексний ресурс, що сприяє економічному зростанню учасників фінансових відносин та підсиленню їх безпеки на різних рівнях. Метою статті є комплексне дослідження впливу використання штучного інтелекту на фінансову поведінку учасників фінансових відносин, визначення ключових напрямів поведінкової трансформації та обґрунтування ризиків і перспектив застосування ШІ у фінансовому секторі. Методологічна база дослідження має міждисциплінарний характер і поєднує інструменти фінансової науки, поведінкової та цифрової економіки, а також інституційного аналізу, що дозволяє розглядати фінансові відносини як складну багаторівневу систему взаємодії різних економічних агентів. У роботі використано системний підхід і комплекс методів (логічне узагальнення, порівняльний, структурно-функціональний, контент-аналіз, інституційний та поведінковий), що забезпечило всебічне дослідження впливу штучного інтелекту на фінансову поведінку, а також оцінку трансформації інститутів і рішень учасників ринку. Наукова новизна дослідження полягає у поєднанні інституційного, поведінкового та фінансово-технологічного підходів до аналізу впливу штучного інтелекту на суб'єктів фінансової системи. Практичне значення результатів полягає у можливості їх використання фінансовими установами, регуляторами та державними органами під час розроблення стратегій цифрової трансформації. Узагальнено, що штучний інтелект істотно змінює підходи до здійснення фінансової діяльності. Його впровадження не лише спрощує й удосконалює процеси обробки інформації, а й підвищує точність управлінських рішень та загальну ефективність управління.

Ключові слова: поведінка учасників фінансових відносин, фінансова система, фінансова поведінка, штучний інтелект, кібербезпека, фінансові ризики, поведінкові фінанси, цифровізація.

Nataliia Dobrianska

Doctor of Philosophy,
Head of the Scientific and Organizational Department,
State Tax University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4348-0580>
E-mail: dobranskanatalia@gmail.com

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AS A DRIVER OF CHANGES IN THE BEHAVIOR OF PARTICIPANTS IN FINANCIAL RELATIONS

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the impact of artificial intelligence (AI) implementation on the financial behavior of participants in financial relations in particular, and the financial sector in general. AI is considered a key element of the digital economy structure, which is essential for the development of global investment initiatives. Various forms of AI implementation are analyzed – from simple digital tools to complex systems capable of learning and “reasoning,” which highlights its role as a significant component of the digital economy. AI is characterized as a comprehensive resource that contributes to the economic growth of participants in financial relations and enhances their security at different levels. It is established that the application of artificial intelligence in the financial sector is viewed as a promising tool for addressing a wide range of economic and financial challenges, as it improves business processes, increases security, and minimizes risks. Particular attention is paid to the transformations that AI brings to the interaction between financial institutions and clients, changing service approaches and significantly increasing user satisfaction and engagement through service personalization. Both advantages and potential negative consequences of AI use are considered, including threats to national and financial security due to cyberattacks, the risk of losing control over ongoing financial operations, and job reduction caused by process automation. The scientific novelty lies in the integration of institutional, behavioral, and financial-technological approaches to analyzing the impact of artificial intelligence on subjects of the financial system. The practical significance of the results lies in their potential use by financial institutions, regulators, and government bodies in developing digital transformation strategies. It is generalized that artificial intelligence significantly transforms approaches to financial activities. Its implementation not only simplifies and improves information processing but also increases the accuracy of managerial decisions and overall management efficiency.

Keywords: behavior of participants in financial relations, financial system, financial behavior, artificial intelligence, cybersecurity, financial risks, behavioral finance, digitalization.

Вступ. У сучасний період швидкого розвитку інформаційних технологій роль штучного інтелекту в економічній сфері постійно посилюється, особливо у фінансовому секторі. Використання ШІ зумовлює глибокі зміни у способах обробки даних, комунікації з клієнтами та механізмах ухвалення рішень, відкриваючи для фінансових установ нові можливості щодо скорочення витрат, підвищення точності аналітичних процесів і вдосконалення систем управління.

Штучний інтелект перестав бути виключно технічною категорією. У сучасних умовах він трансформувався на економічний інститут, що впливає на способи ухвалення рішень, структуру стимулів, характер конкуренції, довіру до фінансових установ та поведінкові реакції учасників ринку. Для України тема є особливо важливою з огляду на прискорену цифровізацію банківського сектору, розвиток державних електронних сервісів, поширення дистанційного банкінгу, активне використання мобільних фінансових застосунків та необхідність модернізації системи фінансового регулювання відповідно до європейських стандартів. Український фінансовий ринок уже демонструє приклади впровадження елементів штучного інтелекту у скорингові моделі, anti-fraud-системи, персоналізацію банківських продуктів та клієнтський сервіс. Разом із тим наукове осмислення поведінкових наслідків таких змін залишається недостатнім.

Літературний огляд. Наукова дискусія щодо ролі штучного інтелекту у фінансовій сфері традиційно концентрується навколо продуктивності, прибутковості та технічної ефективності. Проте не менш важливим є питання того, як змінюється поведінка учасників фінансових відносин: чи стають споживачі більш раціональними, чи зростає схильність банків до ризику, чи посилюється стабільність інвесторів, чи здатна держава ефективніше реагувати на фінансові загрози. Саме поведінковий аспект дозволяє комплексно оцінити вплив штучного інтелекту не лише як технології, а як чинника трансформації фінансової системи.

Фундаментальні передумови для аналізу поведінки учасників фінансових відносин були закладені у працях А. Тверські та Д. Канемана (A. Tversky, D. Kahneman) [1], які довели, що фінансові рішення часто ухвалюються під впливом евристик, емоцій та когнітивних упереджень, а не лише на основі раціонального вибору. Подальший розвиток поведінкового напрямку відбувся у працях Р. Талера, який розкрив значення архітектури вибору та механізмів «підштовхування» (nudging) у формуванні фінансової поведінки [2].

У міжнародних інституційних дослідженнях останніх років наголошується, що ШІ став одним із головних факторів структурної перебудови фінансового сектору. Зокрема, відповідні висновки містяться у дослідженнях Світового банку, де підкреслюється роль ШІ у здешевленні доступу до фінансових послуг у країнах, що розвиваються [3]. У межах сучасного наукового дискурсу теоретико-методологічний аналіз впливу штучного інтелекту на учасників фінансового сектору засвідчує значний інтерес з боку дослідників різних країн. Зокрема, у наукових підходах Інш Ши та Сяоні Лі обґрунтовано, що використання штучного інтелекту у фінансах має міждисциплінарний характер та орієнтоване на поступове заміщення традиційних статистичних методів аналізу [4]. Вагоме значення мають також дослідження зару-

біжних учених Г. Коу, Х. Чао та Ф. Е. Алсааді, у яких методи машинного навчання розглядаються як дієві інструменти підвищення ефективності управління системними ризиками у фінансовій сфері та вдосконалення структури фінансової системи на основі поглибленої аналітики даних [5].

Наукові праці сучасних вітчизняних науковців, серед яких: В. Бабенко-Левада, Ю. Ковернінська, М. Чикалюк, С. Лампропулос, Г. Танасас, Г. Контогеорга [6, 7] засвідчують важливу роль штучного інтелекту як каталізатора фінансових інновацій, водночас наголошуючи на необхідності ґрунтовного вивчення етичних і регуляторних викликів, що супроводжують цей процес.

Попри значну кількість досліджень, сучасна література має кілька обмежень. По-перше, більшість праць концентрується на окремих секторах (банкінг, трейдинг, кредитування), а не на фінансових відносинах як цілісній системі. По-друге, недостатньо уваги приділено поведінковій трансформації різних груп учасників – від домогосподарств до державних регуляторів. По-третє, український контекст залишається слабо представленим у міжнародному академічному дискурсі. Таким чином, існує наукова потреба у комплексному дослідженні, що поєднає технологічний, поведінковий та інституційний аналіз впливу штучного інтелекту на учасників фінансових відносин.

Метою статті є комплексне дослідження впливу використання штучного інтелекту на поведінку учасників фінансових відносин, визначення ключових напрямів поведінкової трансформації та обґрунтування ризиків і перспектив застосування ШІ у фінансовому секторі.

Для досягнення поставленої мети було визначено наступні завдання: аналіз сучасних наукових підходів до використання штучного інтелекту учасниками фінансових відносин; характеристика впливу ШІ на поведінку домогосподарств, банків, інвесторів та державних інституцій; виявлення ключових ризиків алгоритмізації фінансових рішень; формування напрямів ефективного та безпечного використання ШІ учасниками фінансових відносин.

Методологія. сформована з урахуванням міждисциплінарного характеру проблеми, оскільки аналіз впливу штучного інтелекту на фінансову поведінку потребує поєднання інструментарію фінансової науки, поведінкової економіки, цифрової економіки та інституційного аналізу. Основним концептуальним підходом виступає системний підхід, відповідно до якого фінансові відносини розглядаються як багаторівнева система взаємодії між домогосподарствами, бізнесом, банками, інвесторами, державою та інфраструктурними посередниками. Використання ШІ аналізується як зовнішній і внутрішній фактор трансформації цієї системи. Метод логічного узагальнення застосовано для систематизації наукових підходів до сутності штучного інтелекту та його ролі у фінансовому секторі. Порівняльний аналіз дозволив зіставити традиційні та алгоритмічні моделі фінансової поведінки учасників фінансових відносин. Структурно-функціональний метод використано для визначення ролі ШІ у кредитуванні, страхуванні, інвестуванні, державному контролі та управлінні ризиками. Інституційний аналіз використано для дослідження зміни ролі фінансових інститутів під впливом цифровізації. Поведінковий підхід дозволив оцінити вплив алгоритмічних рішень на мотивацію, довіру, схильність до ризику та вибір еко-

номічних агентів. Верифікація результатів здійснювалася шляхом зіставлення висновків різних міжнародних інституцій та наукових шкіл. Це дозволило мінімізувати односторонність оцінок і сформувати збалансовану позицію щодо переваг та ризиків використання ШІ у фінансових відносинах.

Основна частина. У фінансовому секторі використання штучного інтелекту розглядається як перспективний інструмент подолання широкого спектра економічних і фінансових викликів. ШІ поступово перетворюється на універсальний ресурс для аналітики даних, здатний стимулювати економічне зростання та посилювати безпеку як на рівні окремих компаній, так і державних інституцій. Це особливо важливо в тих сферах, де традиційні методи вже не забезпечують належної ефективності у вирішенні сучасних завдань. Його впровадження сприяє оптимізації процесів, підвищенню рівня безпеки та зниженню ризиків завдяки застосуванню сучасних методів аналізу й підтримки прийняття рішень. Саме це визначає зростання ролі ШІ як одного з ключових факторів модернізації фінансової сфери.

У сучасній економічній парадигмі вплив штучного інтелекту на фінансовий сектор набуває особливої ваги, оскільки створює умови для автоматизації та вдосконалення значної кількості операційних і стратегічних процесів. В Україні використання ШІ у фінансовій сфері охоплює широкий спектр технологічних рішень, серед яких чат-боти, робо-консультанти, автоматизовані системи стягнення заборгованості, скорингові моделі, сервіси мікрокредитування, інструменти автентифікації клієнтів, комплаєнс-рішення та системи виявлення шахрайських операцій.

Особливе значення має поєднання штучного інтелекту з іншими інноваційними технологіями, зокрема блокчейном, аналітикою великих даних, електронними гаманцями, краудфандинговими платформами, інтернет-еквайрингом і платформами онлайн-продажу фінансових продуктів. Така інтеграція не лише підвищує ефективність фінансових операцій, а й суттєво розширює перелік послуг, доступних споживачам.

На українському ринку фінансових послуг найбільший інтерес до впровадження ШІ демонструють банки та страхові компанії. Банківські установи активно інтегрують інтелектуальні технології, що дозволяє їм посилювати конкурентні позиції та підвищувати якість прямої взаємодії з клієнтами. Страхові компанії використовують ШІ переважно для аналітичної обробки клієнтських даних, формування нових страхових продуктів і гнучкого коригування тарифів на основі персоналізованого аналізу потреб споживачів. Крім того, чат-боти у страховій сфері забезпечують безперервну підтримку клієнтів і оперативне оновлення умов страхових полісів відповідно до змін ринкового середовища [6].

Важливість штучного інтелекту у фінансовому секторі також полягає у зміні традиційних підходів до клієнтського обслуговування, зниженні корупційних ризиків, протидії відмиванню коштів, зростанні рівня персоналізації послуг та автоматизації обробки платіжних документів. Водночас використання ШІ супроводжується і певними ризиками, серед яких можливі алгоритмічні помилки у визначенні фінансових показників, загрози національній та фінансовій безпеці внаслідок кібератак, втрата контролю над оперативними проце-

сами, а також скорочення робочих місць через автоматизацію.

Таким чином, для формування збалансованого підходу до використання штучного інтелекту у фінансовому секторі необхідно враховувати як його інноваційний потенціал, так і ризики, що супроводжують процес цифрової трансформації.

Роботизовані системи, як один із практичних проявів застосування ШІ, істотно змінюють окремі напрями фінансової діяльності. Наприклад, у сфері кредитного скорингу інтелектуальні алгоритми здатні оперативно оцінювати кредитоспроможність клієнтів на основі складних моделей поведінкового аналізу та історичних даних, що забезпечує більш точне й об'єктивне ухвалення рішень [7]. У процесах автоматизованого введення даних штучний інтелект мінімізує кількість помилок, характерних для ручної обробки інформації, забезпечуючи вищу якість даних.

Ще одним важливим напрямом є використання ШІ для протидії шахрайству. Такі системи навчаються на специфічних моделях транзакційної поведінки та здатні виявляти нетипові або підозрілі операції у режимі реального часу, що не лише зменшує фінансові втрати, а й підвищує рівень довіри клієнтів та безпеку фінансових сервісів [8].

Штучний інтелект також суттєво змінює підходи до управління ризиками у фінансовому секторі, створюючи нові можливості для підвищення точності прогнозування та оцінювання ризиків. Завдяки методам машинного навчання фінансові установи можуть аналізувати значні масиви історичних даних і ринкових трендів, що дозволяє виявляти потенційні загрози на ранніх етапах та оперативно реагувати на них. Зокрема, алгоритми машинного навчання здатні фіксувати аномальні патерни поведінки клієнтів або транзакцій, які можуть свідчити про шахрайські дії. Це дає змогу банкам та іншим фінансовим установам запобігати збиткам, пов'язаним із шахрайськими схемами. Крім того, інтелектуальні системи аналізують ринкову кон'юнктуру та прогнозують різкі зміни вартості активів або кризові явища, що дозволяє фінансовим інститутам адаптувати стратегії та мінімізувати наслідки нестабільності [8].

Використання штучного інтелекту у управлінні ризиками не лише підвищує результативність виявлення та нейтралізації потенційних загроз, а й зміцнює загальну стабільність та надійність фінансового сектору. Це особливо важливо з огляду на те, що підвищення стійкості фінансової системи безпосередньо впливає на ефективність ширших операційних процесів, насамперед у сфері обробки даних та розроблення інвестиційних стратегій [9]. Зокрема, алгоритми глибокого навчання, інтегровані у процес управління інвестиційними портфелями, дають змогу оптимізувати співвідношення між дохідністю та ризиком, створюючи умови для отримання більш стабільних і результативних інвестиційних показників.

Штучний інтелект також набув широкого поширення у сфері створення персоналізованих фінансових продуктів. Завдяки можливості опрацьовувати значні масиви даних, інтелектуальні системи здатні визначати індивідуальні потреби, поведінкові особливості та споживчі переваги клієнтів, що дозволяє фінансовим установам пропонувати адаптовані рішення, максимально наближені до запитів конкретного користувача. Це

сприяє не лише зростанню рівня задоволеності клієнтів, а й посиленню їхньої лояльності та довіри до фінансової установи.

Завдяки технологіям обробки природної мови чат-боти та віртуальні асистенти здатні забезпечувати цілодобову підтримку користувачів, суттєво підвищуючи рівень їхньої задоволеності та залученості. Такі системи не лише спрощують процеси консультування та інформування клієнтів щодо продуктів і послуг, а й ефективно виконують складніші завдання, які раніше потребували безпосередньої участі фахівців. Наприклад, віртуальні асистенти можуть оперативним чином опрацьовувати запити щодо банківських операцій, зокрема здійснення переказів, перевірки балансу чи активації нових платіжних карток, забезпечуючи високий рівень точності, швидкості реагування та доступності сервісу. Крім того, у складніших випадках, таких як виявлення шахрайських операцій або аналіз використання кредитних лімітів, штучний інтелект здатний швидко аналізувати великі обсяги інформації та формувати обґрунтовані рекомендації, що за традиційного підходу потребувало б значних часових і трудових ресурсів [9].

Таким чином, використання штучного інтелекту у взаємодії з клієнтами не лише оптимізує та автоматизує процеси обслуговування, а й суттєво розширює можливості фінансових установ у сфері персоналізації сервісів і підвищення якості послуг, що є важливим чинником забезпечення конкурентоспроможності в сучасній економіці.

Однією з найбільш помітних трансформацій під впливом штучного інтелекту є зміна фінансової поведінки домогосподарств [10]. Традиційно рішення щодо заощаджень, кредитування та інвестування приймалися на основі обмеженої інформації, особистого досвіду та порад фінансових консультантів. Сьогодні значна частина таких рішень делегується цифровим системам, які базуються на алгоритмах машинного навчання.

Сучасні фінансові застосунки формують для користувача персоналізовані рекомендації щодо витрат, заощаджень та інвестування. Це призводить до появи нового типу поведінки – алгоритмічно опосередкованої фінансової раціональності, коли індивід приймає рішення не самостійно, а під впливом автоматизованих підказок системи [10].

З одного боку, це підвищує дисципліну фінансової поведінки. Наприклад, автоматичне округлення витрат та перенесення різниці у заощадження сприяє накопиченню капіталу. З іншого боку, виникає ефект надмірної довіри до алгоритму, коли користувач перестає критично оцінювати рекомендації системи.

Окремим аспектом є вплив штучного інтелекту на кредитну поведінку населення. Автоматизовані скорингові моделі дозволяють отримувати кредит у режимі реального часу, що зменшує психологічний бар'єр до запозичення коштів. Це може стимулювати як фінансову інклюзію, так і зростання боргового навантаження домогосподарств.

Банківський сектор є одним із найбільш активних користувачів технологій штучного інтелекту. Його вплив проявляється як у внутрішніх процесах прийняття рішень, так і у взаємодії з клієнтами. Ключовим напрямом є автоматизація кредитного скорингу. Якщо раніше рішення ухвалював кредитний менеджер, то сьогодні це здійснюється алгоритмами, що аналізують сотні

параметрів: транзакційну історію, поведінкові патерни, цифровий слід клієнта, соціально-економічні дані. Це змінює саму логіку банківської поведінки – від експертної до даноцентричної (data-driven) моделі [11]. Основні поведінкові зміни банків проявляються у переході від реактивного до проактивного управління ризиками; автоматизації комплаєнсу та фінансового моніторингу; персоналізації банківських продуктів; зменшенні ролі людського фактора у кредитних рішеннях; посиленні залежності від IT-інфраструктури.

Водночас виникає новий тип ризику – модельна залежність, коли фінансова установа критично покладається на результати алгоритму без достатнього людського контролю. Це особливо небезпечно у кризових умовах, коли моделі можуть працювати некоректно через нетипову ринкову поведінку.

Фондовий ринок зазнав однієї з найглибших трансформацій під впливом штучного інтелекту. Алгоритмічна торгівля, високочастотні операції (HFT), роботизовані та системи прогнозу аналітики суттєво змінили структуру інвестиційної поведінки. Інвестори дедалі частіше делегують ухвалення рішень алгоритмам. Це знижує вплив емоцій, але водночас підсилює ефект машинної стабільності, коли однакові моделі реагують на ринкові сигнали синхронно [12].

Наслідками такого впливу є: зменшення ролі інтуїтивного інвестування; зростання швидкості реакції на інформацію; автоматизація портфельного управління; посилення короткострокових стратегій; підвищення ринкової волатильності у кризові періоди. У результаті формується нова структура ринку, де ключову роль відіграє не людина-інвестор, а алгоритмічні системи, що конкурують між собою за мілісекунди.

Страховий сектор активно використовує штучний інтелект для оцінки ризиків, розрахунку премій та виявлення шахрайства. Це призводить до зміни підходу до страхування від масового (pool-based) до індивідуалізованого ризик-орієнтованого моделювання. Алгоритми дозволяють формувати персоналізовані страхові тарифи на основі поведінкових даних клієнтів: стилю водіння, медичних показників, цифрової активності тощо [7]. Це змінює поведінку як страховиків, так і страхувальників, зокрема: страховики стають більш аналітичними та селективними; клієнти змінюють поведінку для отримання кращих тарифів; посилюється контроль за поведінковими ризиками.

Державні інституції поступово переходять до використання RegTech та SupTech-рішень, що базуються на штучному інтелекті. Це дозволяє автоматизувати нагляд за фінансовими установами, аналіз великих масивів звітності та виявлення підозрілих операцій. Основними змінами у поведінці регулятора є: перехід від вибіркового до суцільного моніторингу; використання прогнозних моделей системних ризиків; автоматизація фінансового контролю; швидше реагування на порушення. Водночас виникає проблема регуляторної залежності від технологій, коли якість нагляду прямо залежить від якості алгоритмів та доступності даних.

Проведений аналіз показує, що штучний інтелект змінює не лише інструменти фінансової діяльності, а й саму природу поведінки її учасників (табл. 1). Домогосподарства стають більш залежними від цифрових рекомендацій, банки – від алгоритмічних моделей, інвестори – від автоматизованих стратегій, а держава – від цифрових

систем моніторингу. Це формує нову архітектуру фінансових відносин, у якій ключову роль відіграє взаємодія людини та алгоритму.

Як свідчить сучасна практика, штучний інтелект має значний потенціал трансформувати фінансову та банківську діяльність, надаючи фінансовим установам інноваційні інструменти для задоволення різноманітних потреб клієнтів. Це охоплює широкий спектр функціональних напрямів – від управління коштами до інвестування та формування заощаджень.

Але попри значні переваги штучного інтелекту у фінансовому секторі, його масштабне впровадження формує новий спектр ризиків, які мають як мікроекономічний, так і системний характер. Однією з ключових проблем є відтворення та підсилення існуючих соціально-економічних упереджень у навчальних даних. Якщо історичні дані містять дискримінаційні патерни, алгоритми можуть їх автоматично відтворювати при ухваленні рішень щодо кредитування, страхування або інвестування [8]. Це призводить до: нерівного доступу до фінансових послуг; прихованої дискримінації окремих груп населення; зниження довіри до фінансових інституцій.

Багато сучасних моделей машинного навчання є складними для інтерпретації навіть для фахівців. Це створює ситуацію, коли фінансове рішення неможливо

повністю пояснити клієнту або регулятору [7]. Наслідками є: складність юридичного оскарження рішень; зниження прозорості фінансового сектору; посилення регуляторної невизначеності. Зростання залежності від цифрових систем підвищує вразливість фінансової інфраструктури до кібератак. Особливо небезпечними є атаки на алгоритми прийняття рішень, бази даних клієнтів та платіжні системи. Основними ризиками при цьому є: витік персональних даних; маніпуляції з моделями скорингу; порушення стабільності платіжних систем. Одним із найнебезпечніших ефектів є синхронізація поведінки алгоритмів. Якщо велика кількість фінансових установ використовує подібні моделі, це може призвести до одночасного прийняття однакових рішень. Це створює «ефект доміно» на фінансових ринках, різке зростання волатильності та посилення кризових явищ [9].

Фінансові установи дедалі більше залежать від поставальників технологічних рішень. Це створює ризик концентрації технологічної влади у кількох глобальних компаній, що може впливати на конкуренцію та стабільність ринку. Виходячи з цього нами було наведено модель (табл. 2), яка описує чотири можливі траєкторії трансформації фінансової поведінки під впливом штучного інтелекту, які відрізняються ступенем автономності алгоритмів і роллю людини у прийнятті рішень.

Таблиця 1

Зміни у поведінці учасників фінансових відносин під впливом ШІ

Рівень фінансової системи	Учасники фінансових відносин	Зміни у поведінці	Механізм впливу ШІ	Основні ефекти
Мікрорівень	Домогосподарства, споживачі	Зростання алгоритмічної довіри, автоматизація фінансових рішень	Персоналізовані рекомендаційні системи, фінансові застосунки	Підвищення заощаджень, зниження фінансової самостійності
Мезорівень	Банки, страхові компанії, інвестиційні фонди	Перехід до data-driven моделі управління	Кредитний скоринг, ризик-аналіз, ML-моделі	Зниження транзакційних витрат, зростання залежності від моделей
Макрорівень	Держава, регулятори	Автоматизація нагляду та контролю	SupTech/RegTech системи	Підвищення ефективності контролю, ризик алгоритмізації регулювання
Ринковий рівень	Фондові ринки, фінансові системи	Синхронізація поведінки агентів	Високочастотна торгівля, алгоритмічні стратегії	Зростання волатильності, системні ризики

Джерело: сформовано автором на основі [6–10]

Таблиця 2

Траєкторії прогнозованих змін фінансової поведінки учасників фінансових відносин у процесі використання ШІ

Сценарій	Суть змін у поведінці	Ключові характеристики
1. Алгоритмічно-орієнтована поведінка	Учасники фінансових відносин дедалі більше покладаються на рішення ШІ, зменшуючи власну участь у прийнятті рішень	Автоматизація інвестиційної та кредитної поведінки; залежність від рекомендацій алгоритмів; зниження ролі інтуїції та досвіду людини; швидке прийняття рішень на основі даних
2. Кооперативна поведінка (людина + ШІ)	Рішення приймаються у взаємодії з ШІ, який виступає аналітичним інструментом, а людина – фінальним суб'єктом	Використання ШІ як інструмента підтримки рішень; збереження людського контролю; підвищення якості фінансового аналізу; збалансоване управління ризиками
3. Обережно-регульована поведінка	Через ризики та регуляторні обмеження учасники обмежують використання ШІ у фінансових рішеннях	Перевага традиційних методів аналізу; недовіра до повної автоматизації; акцент на людському контролі; повільніше впровадження інновацій
4. Гіперперсоналізована поведінка	ШІ формує індивідуалізовані фінансові стратегії для кожного учасника, змінюючи стиль прийняття рішень	Персоналізовані фінансові рекомендації; адаптивні інвестиційні моделі; формування «цифрових фінансових профілів»; зростання довіри до алгоритмічних порад

Джерело: сформовано автором за узагальненою допомогою інструментів ШІ

Алгоритмічно-орієнтована поведінка відображає максимальний рівень делегування рішень ШІ, коли економічні агенти фактично переходять до пасивної моделі участі. Це підвищує швидкість і ефективність операцій, але водночас посилює залежність від алгоритмів і знижує значення людського досвіду, що може збільшувати системні ризики через надмірну автоматизацію.

Кооперативна модель (людина + ШІ) є найбільш збалансованою, оскільки поєднує аналітичну потужність алгоритмів із кінцевим людським контролем. Вона дозволяє підвищити якість фінансових рішень і водночас утримує управління ризиками в межах людської відповідальності, що робить цей сценарій найбільш стійким і практично реалізованим.

Обережно-регульована поведінка формується як реакція на ризики цифровізації та посилення регуляторного контролю. У цьому випадку інновації впроваджуються повільніше, а фінансові учасники частково повертаються до традиційних підходів, що знижує ефективність, але підвищує відчуття безпеки та контрольованості процесів.

Гіперперсоналізована поведінка демонструє якісно новий рівень взаємодії з фінансовою системою, де ШІ формує індивідуальні стратегії для кожного учасника. Це сприяє зростанню довіри до алгоритмів і підвищенню точності фінансових рішень, однак водночас посилює залежність від цифрових профілів і технологічних платформ.

Узагальнюючи, ці сценарії формують спектр можливих напрямів розвитку фінансової поведінки – від повної алгоритмізації до регульованої та персоналізованої взаємодії, при цьому найбільш імовірним і стабільним виглядає кооперативний варіант розвитку. Застосування технологій ШІ дозволяє фінансовим організаціям

ефективно оптимізувати низку внутрішніх процесів, зокрема ухвалення кредитних рішень, забезпечення кібербезпеки та управління фінансовими ризиками, що підтверджує стратегічну важливість ШІ для подальшого розвитку галузі, насамперед у контексті впровадження інноваційних підходів до управління фінансами та забезпечення високого рівня клієнтського обслуговування.

Висновки. Отже, результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що використання штучного інтелекту спричиняє суттєві зміни у способах здійснення фінансової діяльності та фінансовій поведінці учасників фінансових відносин. Його впровадження не лише спрощує та оптимізує процеси обробки інформації, а й підвищує точність ухвалення управлінських рішень, результативність ризик-менеджменту та загальну ефективність функціонування фінансових установ. Застосування технологій штучного інтелекту створює можливості для надання більш персоналізованих, доступних і безпечних фінансових послуг, що позитивно впливає на рівень задоволеності клієнтів, зміцнює довіру до фінансових інституцій та посилює їх конкурентні позиції на ринку. Водночас активна цифровізація фінансової сфери супроводжується низкою ризиків, серед яких особливого значення набувають питання захисту персональних даних, кібербезпеки, прозорості алгоритмічних рішень та необхідності належного регуляторного контролю.

Перспективи подальших наукових досліджень доцільно зосередити на розробленні моделей ефективної інтеграції технологій штучного інтелекту у фінансовий сектор із забезпеченням високого рівня безпеки даних, дотриманням етичних стандартів, підвищенням прозорості алгоритмів та збереженням фінансової стабільності.

Список використаних джерел:

1. Tversky A., Kahneman D. The framing of decisions and the psychology of choice. *Environmental Impact Assessment, Technology Assessment, and Risk Analysis*. Springer, Berlin, Heidelberg, 1985. P. 107–129. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-642-70634-9_6
2. Thaler R. H., Shefrin H. M. An economic theory of self-control. *Journal of Political Economy*, 1981, № 89 (2), P. 392–406. DOI: <https://doi.org/10.1086/260971>
3. World Economic Forum. AI in Financial Services. Geneva: WEF, 2024. URL: <https://www.weforum.org/reports/ai-in-financial-services>
4. Yin Shi, Xiaoni Li. A bibliometric study on intelligent techniques of bankruptcy prediction for corporate firms. *Heliyon*. 2019. Vol. 5, Issue 12. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019.e02997>
5. Kou G., Chao, X., Peng Y., Alsaadi F. E., & Herrera-Viedma, E. Machine learning methods for systemic risk analysis in financial sectors. *Technological and Economic Development of Economy*. 2019. Vol. 25(5). P. 716–742. DOI: <https://doi.org/10.3846/tede.2019.8740>
6. Бабенко-Левада В. Г., Ковернінська Ю. В., Чикалюк М. М. Вплив штучного інтелекту на інновації у фінансовому секторі України у 2024 році. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. Вип. 3–4. URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/25/25>
7. Лампропулос С. Д., Танасас Г. Л., Контогеорга Г. Н. Виявлення шахрайства в банківських транзакціях з використанням штучного інтелекту та анонімізованих даних. *Журнал європейської економіки*. 2025. № 4 (24). С. 77–98. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1904/1842>
8. Асоціація українських банків. ШІ змінює фінансову сферу: як банки використовують нові технології. 2025. URL: <https://aub.org.ua/104/ekspertna-dumka/30425-shi-zminiue-finansovu-sferu-iak-banky-vykorystovuiut-novi-tekhnologii>
9. Козьменков М. Г. Використання штучного інтелекту в фінансових установах в Україні: можливості та виклики для еко-системи онлайн сервісів. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2025. № 19. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-19-04-04>
10. Добрянська Н. Б. Оптимізація фінансової поведінки вітчизняних домогосподарств на внутрішньому ринку державних заощаджень України в реаліях сьогодення. *Збірник наукових праць Державного податкового університету*. 2024. No 2. С. 14–21. DOI: <https://doi.org/10.32782/2617-5940.2.2024.3>
11. Павлюченко Д. М. Вплив штучного інтелекту та машинного навчання на банківські послуги. *Академічні візії*. 2024. № 32. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12936652>
12. Чорновол А. О., Гончарук Я. М., Хелемендик С. І., Кисилиця С. О. Використання штучного інтелекту в управлінні фінансовими ризиками банків і страхових компаній. *Актуальні питання економічних наук*. 2024. С. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14887306>

References:

1. Tversky A., Kahneman D. (1985) The framing of decisions and the psychology of choice. *Environmental Impact Assessment, Technology Assessment, and Risk Analysis*. Springer, Berlin, Heidelberg. pp. 107–129. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-642-70634-9_6
2. Thaler R. H., Shefrin H. M. (1981). An economic theory of self-control. *Journal of Political Economy*, no. 89 (2), pp. 392–406. DOI: <https://doi.org/10.1086/260971>
3. World Economic Forum (2024) *AI in Financial Services*. Geneva: WEF Available at: <https://www.weforum.org/reports/ai-in-financial-services>
4. Yin Shi, Xiaoni Li. (2019) A bibliometric study on intelligent techniques of bankruptcy prediction for corporate firms. *Heliyon*. vol. 5, issue 12. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2019.e02997>
5. Kou G., Chao, X., Peng Y., Alsaadi F. E., & Herrera-Viedma, E. (2019) Machine learning methods for systemic risk analysis in financial sectors. *Technological and Economic Development of Economy*. vol. 25(5). pp. 716–742. DOI: <https://doi.org/10.3846/tede.2019.8740>
6. Babenko-Levada V. H., Koverninska Yu. V., Chykaliuk M. M. (2024) Vplyv sztuchnoho intelektu na innovatsii u finansovomu sektori Ukrainy u 2024 rotsi [The impact of artificial intelligence on innovations in the financial sector of Ukraine in 2024]. *Aktualni pytannia ekonomichnykh nauk – Current issues in economic sciences*. vol. 3–4. Available at: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/25/25> (in Ukrainian)
7. Lampropoulos S. D., Tanasas G. L. & Kontogeorga G. N. (2025). Vyiavlennia shakhraistva v bankivskykh tranzaktsiiakh z vykorystanniam sztuchnoho intelektu ta anonimizovanykh danykh [Fraud detection in banking transactions using artificial intelligence and anonymized data]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, no. 4(24), pp. 77–98. Available at: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1904/1842> (in Ukrainian)
8. Association of Ukrainian Banks (2025) *Shi zminiue finansovu sferu: yak banky vykorystovuiut novi tekhnolohii* [AI transforms the financial sector: how banks use new technologies]. Available at: <https://aub.org.ua/104/ekspertna-dumka/30425-shi-zminiue-finansovu-sferu-iak-banky-vykorystovuiut-novi-tekhnolohii> (in Ukrainian)
9. Kozmenkov M. H. (2025) Vykorystannia sztuchnoho intelektu v finansovykh ustanovakh v Ukraini: mozhlyvosti ta vyklyky dlia ekosystemy onlain servisiv [The use of artificial intelligence in financial institutions in Ukraine: opportunities and challenges for the online services ecosystem]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriia: ekonomika ta upravlinnia*, vol. 19. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2025-19-04-04> (in Ukrainian)
10. Dobrianska N. (2024) Optyimizatsiia finansovoi povedinky vitchyznianskykh domohospodarstv na vnutrishnomu rynku derzhavnykh zapozychen Ukrainy v realiiakh siohodennia [Optimization of financial behavior of domestic households in the domestic market of government borrowing of Ukraine in current conditions]. *Collection of Scientific Works of the State Tax University*. no. 2. pp. 14–21. DOI: <https://doi.org/10.32782/2617-5940.2.2024.3> (in Ukrainian)
11. Pavliuchenko D. M. (2024). Vplyv sztuchnoho intelektu ta mashynnoho navchannia na bankivski posluhy [Impact of artificial intelligence and machine learning on banking services]. *Akademichni vizii*, no. 32. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12936652> (in Ukrainian)
12. Chornovol A. O., Honcharuk Ya. M., Khelemyndyk Ye. I., Kysylytsia S. O. (2024) Vykorystannia sztuchnoho intelektu u upravlinni finansovomu ryzykamy bankiv i strakhovykh kompanii [Use of artificial intelligence in financial risk management of banks and insurance companies]. *Aktualni pytannia ekonomichnykh nauk*, pp. 1–8. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14887306> (in Ukrainian)

Дата надходження статті: 27.03.2026

Дата прийняття статті: 17.04.2026

Дата публікації статті: 24.06.2026